

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

СМЕТАНА ІРИНА ІГОРІВНА

УДК 811.161.2'38'42:821.161.2-1СВІДЗ.09

**ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ В. СВІДЗІНСЬКОГО**

10.02.01 – українська мова

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Калашник Юлія Іванівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
доцент кафедри української мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Маленко Олена Олегівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри українознавства
і лінгводидактики;

кандидат філологічних наук, доцент
Галаур Світлана Петрівна,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
доцент кафедри української мови.

Захист відбудеться 13 червня 2019 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.053.05 Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 221-А.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: 61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В.

Автореферат розіслано 11 травня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. В. Щербакова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Поетична творчість Володимира Свідзінського становить самобутнє явище в українській літературі першої половини ХХ століття. У його поезії «здійснено вражаючої сили синтез і розвиток модерністичних інтенцій» (Е. Соловей), що намітилися на попередньому етапі становлення національної літератури. Серед досліджень поетичного феномену В. Свідзінського переважають літературознавчі праці (О. Борзенко, Л. Лавринович, Н. Плахотнік, О. Старова, Е. Соловей, А. Тимченко та ін.). Мова поезій автора викликає науковий інтерес лінгвістів. Дослідники звертають увагу на особливості мовного вираження міфологем у поетичній мові В. Свідзінського (С. Белевцова), архетипних і фольклорних образів (І. Гунчик, Н. Данилюк), аналізують народнорозмовні одиниці в його художніх текстах (Ю. Громик), образні засоби (І. Барчишина, О. Волковинський), елементи поетичного синтаксису (С. Богдан, Т. Левчук). Крім лінгвостилістичного студіювання, науковці вдаються до концептуального й когнітивного аналізу мовної картини світу поета (М. Жуйкова, А. Мединська, Л. Яковенко).

Не дослідженими на сьогодні є такі ключові в системній організації ідіолекту рівні поетичної мови, як лексико-семантичний і синтаксичний. Потреба глибше проаналізувати мову творів В. Свідзінського, зокрема в лексико-синтаксичному плані, опрацювати лінгвістичний вимір творення художньої картини світу митця, що становить важливий аспект поглиблення знань про семантичний потенціал українського слова в його поетичній традиції, а також індивідуальні текстові реалізації мовних одиниць та втілення й розширення їхнього лінгвокультурного змісту в поетичному ідіостилі загалом, зумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

Мета роботи – з'ясувати специфіку лексичних і синтаксичних засобів вираження ключових мотивів та художнього часопростору в поезії Володимира Свідзінського й визначити закономірності функціонування цих мовних засобів як репрезентантів ідіостилу письменника. Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати такі **завдання**:

- розглянути й узагальнити наукові підходи до вивчення поетичної мови та ідіостилу автора;
- дати інтерпретацію лінгвістичного змісту поняття *мотив* поетичного тексту;
- визначити й схарактеризувати засоби реалізації на лексичному та синтаксичному рівнях ключових мотивів поезії В. Свідзінського;
- проаналізувати структуру поетичного часопростору та його вербалізатори в художньому тексті автора;
- виявити специфіку поетичного ідіостилу В. Свідзінського в аспекті мовної репрезентації ключових мотивів та часопросторових координат.

Об'єкт дослідження – мова поезії Володимира Свідзінського, **предмет** – лексико-семантичні й синтаксичні характеристики мовних одиниць, що відтворюють домінантні мотиви досліджуваної поезії та її часопросторові виміри.

Джерельною базою дисертації слугували поезії, розміщені в найповнішому на сьогодні двотомному виданні: Свідзінський В. Є. «Твори» (2004, Т. 1). До аналізу взято близько 3000 одиниць, зафіксованих методом суцільної вибірки.

Методи дослідження. Специфіка й характер роботи зумовили те, що в ній використано: *метод контекстного аналізу*, орієнтований на виявлення експресивно-змістових функцій мовних одиниць у поетичному тексті; *метод структурно-семантичного аналізу* – для розгляду семантики мовних засобів, що формують авторське поетичне мовлення; *інтерпретаційний* – для декодування змісту художнього тексту; *описовий метод*, що передбачає процедури загального аналізу та систематизування досліджуваних мовних явищ. На всіх етапах роботи був актуальним *метод функційно-стилістичного аналізу*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українській лінгвістиці виявлено мовні засоби втілення в поетичному тексті Володимира Свідзінського провідних мотивів його творчості. Визначено та описано лексичні маркери мотивів та синтаксичні засоби їх реалізації. Також уперше репрезентовано мовну специфіку індивідуально-авторського втілення часопростору, наголошено на взаємозв'язку часопросторової організації та мотивної структури поетичної картини світу письменника. Уточнено роль і місце загальногуманітарного терміна *мотив* у лінгвістичному аналізі поетичного тексту, запропоновано його дефініцію, показано специфіку висвітлення в мовознавчому аспекті.

Теоретичне значення дисертації полягає в поглибленні механізмів аналізу поетичного ідіостилу письменника крізь призму основних мотивів його творчості, репрезентованих у тексті насамперед на лексичному та синтаксичному рівнях. Результати дослідження унаочнюють роль мистецької особистості в національній лінгвохудожній практиці.

Практичне значення роботи. Наукові результати дослідження можуть бути використані у викладанні навчальних дисциплін філологічного змісту: лексикології, синтаксису та стилістики сучасної української мови, спецкурсів зі стилістичного синтаксису, мови української поезії, а також історії української літератури ХХ століття та історії української літературної мови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах наукової теми кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Аналіз системи рівнів української мови XVII–XXI століть». Тему дисертації уточнено й затверджено Вченою радою філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 9 від 13 квітня 2018 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації представлено в доповідях на XXXII Міжнародній науково-практичній конференції «Аспекти в реалізації наукових досліджень» (Горлівка, 2013), IV та V Міжнародних наукових конференціях «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (Харків, 2014, 2016), Міжнародній науковій конференції «Ідеї Харківської філологічної школи в парадигмах сучасного гуманітарного знання: традиції і новаторство» (Харків, 2017), Міжнародній науковій конференції «Scientific and Professional Conference Philology and Linguistics in the Digital Age –

FiLiDA 2017» (Будапешт, 2017), Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Творчість В. Свідзінського: доба і контекст» (Кам'янець-Подільський, 2006).

Публікації. Основні теоретичні положення, проблематику, практичні результати й висновки дисертації відображено в **дев'яти** публікаціях (**п'ять** із яких надруковано у фахових виданнях, ліцензованих МОН України, **одна** стаття – у закордонному галузевому виданні; **дві** статті вміщено в нефахових наукових виданнях України й **одні** тези).

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі теоретичні положення та практичні результати розроблено й отримано в дисертації одноосібно. Використані в дисертації наукові напрацювання інших авторів мають відповідні посилання. Наукових праць, написаних у співавторстві, немає.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (358 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації – 216 сторінок, із них основного тексту – 164 сторінки (8,1 авт. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету й завдання роботи, її джерельну базу, об'єкт, предмет і методи аналізу, розкрито наукову новизну, указано на практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

У **першому розділі** «**Теоретичні підходи до лексико-синтаксичного аналізу поетичного мовлення**», розглядаючи поняття індивідуального стилю письменника як основного для лінгвостилістики, спираємось на праці С. Бирик, К. Голобородька, І. Голубовської, П. Гриценка, С. Єрмоленко, С. Жаботинської, В. Жайворонка, В. Калашника, В. Кононенка, Л. Лисиченко, О. Маленко, Л. Пустовіт, М. Скаб, Н. Слухай, Н. Сологуб, Л. Ставицької та ін. Хоча більшість дослідників, зокрема й названих вище, намагається схарактеризувати ідіостиль того чи того автора, спираючись переважно на лексику, до складників ідіостилу, на нашу думку, необхідно включити й синтаксис: синтаксичні форми в художньому тексті «не тільки інформативно, але й естетично навантажені, виконують найрізноманітніші функції (структурно-композиційну, інтонаційну, експресивно-стилістичну та ін.)» (Н. Патроева). Без з'ясування ролі та значення синтаксису у формуванні ідіостилу не можна встановити мовну та стильову своєрідність як окремих письменників, так і цілих літературних напрямів. Новітня лінгвістична думка щораз більше зосереджує увагу на семантико-синтаксичному рівні організації художнього тексту. Особливу популярність досліджень лексико-синтаксичного рівня засвідчують праці З. Галімулліної, Ю. Главацької, Н. Набокової, Т. Радзівської; стилістичного й експресивного синтаксису – розвідки О. Акастьолової, Ю. Вольської, А. Галас, У. Галів, Л. Голоюх, Д. Данильчука, І. Дегтярьової, І. Завальнюк, Ю. Калашник, Н. Кондратенко, Н. Ладиняк, М. Лук'янченко, І. Паров'яка, О. Тележкіної, О. Шкурської.

У роботі до об'єктів лінгвістичного аналізу долучено складне й неоднозначне явище поетичної мови – мотив, що репрезентує міжрівневий підхід до мови поезії в контексті сучасної лінгвістики. Теоретичною базою визначення мотиву стали дослідження О. Веселовського, Б. Гаспарова, Ю. Лотмана, Л. Незванкіної, В. Проппа, І. Силантьєва, А. Ткаченка, Б. Томашевського, В. Халізева, Ю. Щеглова, Л. Щемелевої та ін. Для мовознавчої дефініції мотиву важливу роль відіграють праці З. Афінської, О. Богданової, В. Буряка, Г. Каратеєвої, І. Костюк, Т. Кушнірової, Л. Лисенко, М. Музичук, О. Скоробогатової. Лінгвістична сутність мотиву простежується в джерелах із функційної стилістики, що дає змогу співвіднести його з мовними одиницями. Зокрема, у працях С. Єрмоленко показано, як термін *мотив* може бути вписаний у сучасну лінгвокогнітивну інтерпретацію поетичного тексту: серед предметів аналізу поетичної мови дослідниця виділяє, зокрема, типові наскрізні мотиви, або ключові слова. М. Музичук бачить серед репрезентантів мотиву одиниці відповідного лексикону, ряди загальномовних і контекстуальних синонімів, спільнокореневі та спільногніздові одиниці, контекстуальне варіювання семантики, а також засоби синтаксичного рівня.

У роботі поняття *мотив* розуміємо як ключовий внутрішній елемент художнього тексту (думка, відчуття, переживання, предмет, явище, дія), репрезентований мовними засобами різних рівнів, що характеризуються частотністю й варіативністю та набувають особливої смислової значущості.

Основними змістовими універсалами будь-якого тексту як комунікативної одиниці є час і простір, тому в аналізі конкретних поетичних творів та ідіостилів уважаємо ключовим лінгвістичний аспект розгляду означених категорій з урахуванням принципової антропоцентричності мовно-поетичного простору й часу. На цій основі можна будувати вивчення специфіки конкретного ідіолекту, яка постає через систему мовних засобів, використовуваних для означення часопросторових понять. Лексичні засоби вираження часу й простору розглядаємо в межах синтаксичних структур, бо в такий спосіб утворюються комплексні семантичні феномени й постає модель світу. Відповідно, і засоби та їхні властивості повноцінно можна дослідити лише в реченні, де вони взаємодіють і доповнюють семантику одне одного.

У другому розділі «**Мовні засоби репрезентації екзистенційних мотивів поезії В. Свідзінського**» розглянуто втілення ключових мотивів *самотності, тиші, смутку та смерті*. Домінування цих мотивів зумовлене впливом на творчість В. Свідзінського трагічних обставин життя та специфікою його художнього мовомислення, що ґрунтується на філософському сприйнятті дійсності та міфопоетичних традиціях.

У підрозділі 2.1 «**Вербалізація мотиву самотності**» вказано на експліцитні засоби поетичної об'єктивації означеного мотиву (лексеми *самота, самотність; самотній, одинокий, єдиний; самотно, одиноко; сам, сама, один*), а також поетичні словообрази самотнього дому, дерева, ночі та інші.

Мотив *самотності* найчастіше передано через почуття й стани ліричного героя. В. Свідзінський вдається до паралелізму: епітети відповідної семантики характеризують назви реалій довкілля (*Два дерева стоять у дворі, / Два друга*

*самотніх, два в'язні...; Одинок хата при долині...), а створені словообрази проектується на емоційний стан ліричного героя. Водночас поет прямо називає стан самотності, удаючись при цьому до просторових чи звукових атрибутів, що поглиблюють образ (*І довга ніч, і довга самота; Я в тихій самоті пишу...*). Показово, що автор наділяє почуття самотності позитивною оцінкою: *Три радості у мене неодіймані: / Самотність, труд, мовчання; Тільки в самотині / Можна бути собою*. Про властиву поетові амбівалентність емоційних оцінок свідчить індивідуально-авторський образ радості: *Моя радість самотня й загублена, / Як цвіт ірису в комиші*. Ліричний суб'єкт немовби радіє тому, що перебуває на самоті, бо цей стан дає відчуття гармонії та врівноваженості: *О чиста святість самоти! / Слова дзвенять, як комиші / Понад провітчастим затоном, / І сонце світу незборонно / Сіяє в дзеркалі душі*. Позитивну оцінку стану самотності передано експресивно забарвленим реченням, яке визначає піднесену емоційну тональність усього поетичного контексту.*

Автор неодноразово виносить лексеми відповідної семантики в сильну синтаксичну позицію – у предикат. Це стосується передусім займенника *один* (*Я один на скелі; Я один на темнім попелищі*). Для експресивного відтворення мотиву *самотності* В. Свідзінський активно застосовує різні види повторів (наприклад: *Ні, не озвуся, потаю / Задуму й самоту мою / І те, що зріло самотою*).

У підрозділі 2.2 «Лексико-синтаксична репрезентація мотиву *тиші*» розглянуто безпосередні вербалізатори означеного мотиву (*тиша, тихість; тихий; тихо, стиха, тихцем; затихнути, тихішати*), а також образні структури, що відтворюють стан безгоміння в довкіллі (наприклад, *понімили шумкі дерева*). Тиша зображена постійним атрибутом і навіть бажаним простором буття ліричного героя. У поетичних контекстах словообраз тиші розвиває семантику спокою, гармонії: *Не мов нічого, кохана, / Велика тиша кругом; Слава вам, рідні поля, / І вечірній тихості слава!* Абстрактний іменник *тиша* стає частиною синестезійних образних структур: *Холодна тиша. Місяцю надламаний, / Зо мною будь і освяти печаль мою*. Номінативне буттєве речення розпочинає однойменний вірш і слугує розгортанню поетичного тексту, опосередковано визначаючи настрій ліричного героя.

Показовими є контексти, у яких безособовими реченнями з предикатом *тихо* зображено стан природи, що оточує ліричного героя: *А на далекій землі, в саду, / Де процвітала квітка, все тихо; І тихо в долині*. При цьому мотив тиші репрезентовано також просторовими образами, найчастіше саду, гаю, поля, долини, степу, де ліричний герой прагне відчути гармонію світобудови.

Автор персоніфікує тишу: *Тиша на заводях ставу / Стелить листя кругляве*. Ліричний герой веде із нею діалог: *Тихосте, тише, по чому / Пізнати близькість твого дому? <...> І промовить голосом лядвенець рогатий, / Що сплітає золотаві китиці в траві: / «Тихий Дунай, тихша земля, / Найтихше сонячне світло. Мир тобі, спокій тобі! <...> Душа твоя – оселя тиші*. Тричі вживаний прикметник *тихий* у різних ступеневих формах створює висхідну градацію, що передає відчуття всеохопності довколишньої тиші.

Водночас образ тиші набуває значення самотності, тривоги: *Не люблю, як приходить ніч, / Завинена в темний платок / З іміано-зеленим цвітом. / Тиша*

стікає в великий став. Поет майстерно відтворює образ метафорами нерухомості (що позначають самотність, запустіння в будинку) і руху (що передає тривожну невідомість, розчинену в природі).

У підрозділі 2.3 «Мовне вираження мотиву *смутку*» акцентовано, що цей мотив підпорядкований розкриттю емоційного стану ліричного героя – часто на тлі змалювання довкілля – під час його рефлексій надплинністю часу, спогадів про втрату коханої. Вираженню мотиву слугують лексичні одиниці, що безпосередньо виражають стан *смулку* чи вказують на нього (*туга, сум, смуток, печаль, запечалля; сумний, сумовитий, сумтен, сумливий, журливий, печальний; засмутитись, посмутніти, сумувати, смутитися; сумно, сумно, тоскно*), слова на позначення мовчання, відчуття холоду, а також словообрази природи.

Уживаючись у ролі предикатів, прикметники й слова категорії стану стають засобом безпосередньої вказівки на емоційний стан ліричного героя чи його сприйняття навколишньої дійсності: *Як сумно в селищах рідних, / Коли бідні солом'яні стріхи / В вечірніх примерках тануть. / Як сумно в селищах рідних!*, – акцентуванню уваги сприяє кільцевий повтор експресивно забарвленого речення.

Доволі частотні в маніфестуванні аналізованого мотиву назви почуттів, причому вони самі стають активними суб'єктами: *І погасла радість межі нами, / І печаль повіяла знайомо; Туга рве мислі мої, / Як буря метає снігом*. В останньому контексті предикативна пара *туга рве*, увиразнена підрядною порівняльною частиною з конкретно-чуттєвою семантикою, постає експресею, що фокусує увагу на силі вияву почуттів ліричного героя.

В. Свідзінський часто передає тугу ліричного суб'єкта, удаючись до повторів, ампліфікації та градації. Зокрема, вираженню вияву емоційного стану *смулку* слугують ряди однорідних головних членів у безособових реченнях: *Такі ночі, так сяють дні – / Коли б же не тоскно мені, / Не сумно бути мені!*; *В парку нам видалось жаско і сумно*. Висхідну градацію створює повтор граматичних форм предикатів стану, які виражають настрій безнадії через самотність: *Тільки сумно, щораз то сумніш / Вертати надвечір додому*.

Словообрази *смулку*, печалі можуть мати позитивне забарвлення як утілення стану закоханості, спогадів: *Була весна, що й я кохав / Ту полонінь, той смуток чистий, / Той трепет серця променистий – / Чи хто відчув їх, чи пізнав, / Чи аромат їх хто уймав, / Як знак безмовного привіту / Із-за межі чужого світу*. Ампліфікаційний ряд, до якого входить й аналізована образна конструкція, слугує вираженню почуття закоханості. Змінює тональність поетичного тексту, створювану позитивно забарвленими образами, порівняльний зворот, який передає відчуття безнадії, бо ліричному героєві ці радісні почуття більше не пережити.

У підрозділі 2.4 «Лексико-синтаксичні засоби втілення мотиву *смерті*» простежено, що цей мотив набуває таких смислових відтінків: циклічність буття, невідворотність смерті, смерть-очищення, смерть як перетворення, інобуття. Його вербалізаторами в аналізованих поезіях є лексеми *смерть, горбата, вмирання, мрець, мертвий, неживий, похоронний, передсмертний, смертний, мертвіти* та ін. Проте більшою мірою його вираженню слугують контексти, у яких актуалізовано

міфопоетичні образи природи (*місяць, сонце, сад, дерево, трава, вода, туман, морок*) та часу (*день, ніч, осінь, весна*).

У багатьох віршах В. Свідзінський зображує смерть як природний процес: *Я знаю: усе **вмирає**. / Квітка у полі, / Дерево в лісі, / Дитина в місті. / Усе **вмирає**, ладо моє*. Змістовому увиразненню мотиву слугує парцеляція однорідних підметів з узагальнювальним словом *усе* та повтор. Водночас мотив смерті реалізує значення віри в одвічне буття природи: *Не в бога **смерти** і рабства – / Вірю в одвічне буття / Творчої сили і радості світлої / І що я її паросток, / Листок на гілці, дитя*. Поет персоніфікує смерть, робить її активним діячем. Гостре відчуття розгубленості, смутку передано через пейзажні описи, наділені загадковістю та містичністю: *По диких заламах скель / Чорніють тіні глибоко, / Тут куці будяків, / Там білі кості, / Що **смерть** розкидала*.

Найбільш показові поезії, у яких мотив смерті реалізовано через образи природи: *Будуть роси ще вечірні... / смутно я уп'юсь. / І в степи, степи незмірні / тихо віддаюсь*. Посмертний безмежний простір передано повтором іменника *степи* та епітетом *незмірні*. Слід зауважити, що автор часто вдається до евфемізмів у зображенні відходу людини в інший світ.

Аналізований мотив репрезентовано образом місяця: *Місяць морхлий, увесь / Перетрушений заступом **смерті**, / Старанно кладе на землю / Мерзло-зелені крижинки. / Кладе на ставок, на мур, / На сходи, де кублиться жаба, / І на цвіт яблуневий кладе*. Відокремлене означення (*увесь перетрушений заступом смерті*) розгортає образ місяця як темної сили, що знищує все навкруги. Триразове повторення дієслова *класти* (*кладе*) увиразнює тотальне покривання землі смертю. Вираженню мотиву смерті слугує також образ сонця: *Верхи тополь склонились. / Запало сонце. Темний вітер / По деревах кочує, / І смутно так шепоче сад, / Мов подих **смерті** чує*. Символічний пейзаж умирання природи містить кілька ключових образів, що формують його підтекст. Розвиває значення смерті й образ саду, увиразнений порівняльною підрядною частиною відповідної семантики.

Мотив смерті наскрізний у циклі поезій «Mortalia», присвяченому дружині, яка померла від тифу. У першому вірші циклу через змалювання навколишнього світу передано наближення смерті: *Тоді зеленіли червневі поля, / Як свіжі пальчики на модрині, / І тихо лежала земля, / Прорізно вкована в вечір синій. / Лежала тихо, як мама в лікарні, / Звільна заходила в тінь*. Уведенням синтаксем *тихо лежала, вечір синій, заходила в тінь* автор увиразнює краєвид та додає сумних нот зображуваним явищам природи. Далі письменник залучає діалогічне мовлення, де використовує риторичне запитання: *Журно питали волошки гарні: / – Як ми будем без світлої висоти?* В останньому чотиривірші, вживаючи прості речення та репліку діалогу з лексемами *пізно, тьмою, жаско, сумно, трумно*, поет підкреслює тугу за дружиною, яка, на жаль, помирає: *Ми верталися пізно, тьмою. / В парку нам видалось жаско і сумно. / Раптом почув я шелест горою: / – Ялове дерево добре на трумно...* Найповніше мотив смерті передано останнім реченням, що стає ніби підсумком описаного попереду.

Кожен мотив існує не ізольовано, тому важливим параметром аналізу є засоби їхнього взаємозв'язку, що виявляються як на мовному, так і на образно-поняттєвому

рівнях. Наприклад: *Моя дорога в край незнаний, / Моя дорога в далечинь. / Іду один. Немає сонця; / Навколо мене тиша й тінь. / Навколо мене все погасло: / Всі барви, звуки, всі пісні. / Краса вмирання, зов'явання / Чарує сумно зір мені.* Зображенню тотальної тиші й мороку під час подорожі до неземного простору підпорядковано синтаксичну побудову поетичного контексту: безсполучниковість створює динаміку, панорамність; номінативні предикативні частини речення з анафоричним повтором актуалізують ключовий образ поезії. Мотивний трикутник *самотність – тиша – смерть* окреслює особистісні домінанти в рецепції життя поета. Він зображує вмирання природи та зникнення всього навкруги, унаслідок чого настає майже цілковита тиша й темрява, але оксюморонний образ «краса вмирання, зов'явання» і в подальшому контексті розгорнений образ «моя душа в солодких снах» не створюють відчуття емоційного пригнічення, оскільки слугують вираженню образу смерті як перетворення, реінкарнації.

У третьому розділі «Лексико-синтаксична організація хронотопу в поетичній мові В. Свідзінського» розглянуто художній хронотоп як сукупність просторово-часових відношень, що реалізує взаємозв'язок складників тексту на різних рівнях, визначено особливості вербалізації індивідуально-авторського часопростору, наголошено на його взаємозв'язку з мотивною структурою аналізованої поезії.

У підрозділі 3.1 «Репрезентація ключових словообразів просторових координат» простежено специфіку мовного відображення земного, водного та небесного просторів.

Земний простір у поетичній картині світу В. Свідзінського містить реалії, представлені, зокрема, лексемами на позначення: абстрактного простору (*далечинь, землі, північ* та ін.); природного ландшафту (*береги, гай, гори, долина, ліс, луки, поле, степ, яр* тощо); сформованої людиною території (наприклад *вулиця, майдан, місто, пасіка, сад, село, цвинтар, Україна*); будівель (*вітряк, дім, капличка, хата, церква* та інші). Земний простір репрезентують численні назви рослин, що функціують майже в кожному вірші як дійові особи або слугують зображенню тла подій (*верба, клен, вишня, черешня, яблуня, ясмин, буркун, очерет, тай-зілля* тощо). Створювані контексти зі словообразами на позначення простору рідко є суто пейзажними замальовками: як правило, вони виконують роль психологічного тла для відбиття складних душевних переживань, якими сповнена поезія В. Свідзінського.

У поетичній мові автора активно функціують назви природних локусів і, відповідно, рослин, що їх наповнюють. Поет наділяє рослини метафоричними діями, змальовуючи проводи коханої в останню путь: *Праворуч текло вечірнє сонце, / До краю дороги укріп тиснувся, / Ліворуч липи сяяли цвітом.* Наведена складна безсполучникова конструкція подає пейзажне тло надзвичайно важкого психологічного стану ліричного суб'єкта, причому простір теж сконцентровано й замкнено. Це відчуття створюють прислівники *праворуч – дорога – ліворуч*.

Серед найменувань земного простору превалює лексема *сад*, яка репрезентує різноманітні мотиви й реалізує символічне значення. Словообраз *сад*, що реалізує семантику ідеального буттєвого простору, слугує втіленню мотивів спогаду, дитинства: *В саду ласкавий мир. / Ласкавий мир в вечірньому промінні, / Ласкавим*

світлом дихає ясин, / І двох тополь високих довгі тіні / Перелягли верхівками ослін. / І от виходить мати молода. Повтор-підхоплення метафоричного словосполучення *ласкавий мир*, а також дистантний повтор означення *ласкавий* передає атмосферу змальовуваного саду.

Оригінальністю відзначаються поезії В. Свідзінського, у яких простежуємо комбінування різних просторових площин, наприклад, у вірші «Був я в південній землі...», де зображено земний й небесний простори: *Був я в південній землі, де шумлять евкаліпти сріблясті, / Плюскіт морської води тіло моє обіймав, / Морок північних лісів навивав мені смуток солодкий, / Бачив я в синій далі обриси гір снігових, / Та над отчину мою не знайшов я милішого краю: / Небо Вкраїни одно – радість нетлінна очам.* Складне речення з різними видами зв'язку формує весь поетичний текст, яким передано панорамне зображення просторових реалій, що досягається ампліфікацією підрядних означальних, а протиставним зв'язком акцентовано емоційний контраст у сприйнятті ліричним героєм чужої / рідної землі: Україна асоціюється з локусом *небо*, що отримує найвищу емоційну оцінку як джерело незникової радості. Загалом ідіостильовій манері автора властива панорамність зображення простору.

У поетичній картині світу В. Свідзінського подекуди змальовано масштабний простір із використанням топонімічних назв: *Ой ізйду на степову могилу / Да гляну ж я на Україну милу. <...> Дивлюсь на степ, на села, на долину... / Не надивлюсь на милу Україну.* Творенню словесного образу України слугує ампліфікація синтаксем із просторовою семантикою й обірване речення, яке надає зображуваному масштабності й водночас передає емоційну напругу. Експресію створюють дистантно розташовані предикати з різними поширювачами, а також хіазм словосполучення із ключовою лексемою *на милу Україну*.

Письменник змальовує також і міські реалії (*трамвай, мости, асфальт, електрика, бапти, замок* та ін.). Місто найчастіше викликає відчуття дисгармонії й сприймається як чужий простір: *Живу я в чужому дому / На біднім веретищі міста; / Лиш насип я бачу з вікна / Та обрій у вічнім диму.* Простори дому і двору сприймаються як замкнені.

Для вираження водного простору поет послуговується лексемами *вода, лагуна, море, озеро, океан, ріка, ручай, став, струмок, Дунай, Дінець, Дністр, Тясмин, Чорне море* та ін. Найбільшою активністю відзначається словообраз *море*, що реалізує традиційне символічне значення 'життя' або, навпаки, постає стихією, яка забирає життя, чи набуває семантики об'єкта дивного перетворення. Лексема *море* функціонує на позначення водного простору, що є межею між життям і смертю: *Не буде день, і ніч не буде, / А присмерки і сум. / І слух напружений уловить / Лиш моря вічний шум.*

Образ *ріки* в поетичному мовленні В. Свідзінського є невід'ємним складником художнього простору України. До того ж автор уживає географічні назви *Дінець, Дунай* для зіставлення історичних подій та сучасності: *Над рікою Дінцем, / На колишніх полях половецьких, / Мир і спокій лежать уночі <...> І на рідний далекий Дунай / В'ється в темряві пісня весела.* Словесний образ ріки подекуди постає єднальною ланкою земного та водного просторів.

Небесний простір у поетичному доробку В. Свідзінського представлений ключовим словом *небо* (*небеса*) та назвами небесних світил (*сонце*, *зорі* (*зірки*, *зірничі*), *місяць*, *Оріон*), серед яких найактивніше функціює словообраз *сонце*, який здебільшого пов'язаний зі змалюванням хронотопу.

Словесний образ *небо* часто пов'язаний з утіленням мотивів кохання, спогадів, долі, часу. Експресивний образ неба створено коренеслівним повтором: *А небо дивно чисте. / Так чисто віє вечір літній, / Коли квітує жито. / О скільки вечорів таких / З минулим перевито!* Мотив спогаду активізує поєднання ключових слів *небо* і *вечір*, єднальною ланкою яких є прикметник *чистий* в іменному складеному присудку та його своєрідне «відлуння» в обставинному поширювачі *чисто*. *Небо* в аналізованій поезії неодноразово асоціюється з водним простором через метафоричне вживання або порівняльні конструкції. Таке образне подання спостерігаємо в змалюванні нічного пейзажу (*Настала ніч. / Небес блискучий човен / Підняв уверх дві щоглі золоті*), денного (*І звідусіль сіяє в очі / Небес ясний розлив*) або вечірнього (*Прив'яле небо вицолочало, / Як голуба вода*).

Образ *сонця* здебільшого вжито в контекстах, пов'язаних з утіленням художнього часу – частин доби та пір року. Цей словесний образ нерідко постає єднальною ланкою між просторами, зокрема небесним і земним, наприклад: *<...> Яблуневі сади цвітуть, / І сонце, як легкий птах, / Перелітає з дерева на дерево; І сонце прозорим медом / Точилось по листю трав.* Водночас словообраз *сонце*, як і *небо*, пов'язаний з мотивом спогадів про кохану: *Десь з'єднались тисячі сонців, / Що так сіяє гарячий ранок.*

Художній образ *місяця* репрезентує часопросторову площину й постає співвиразником думок, настроїв, почуттів ліричного героя. Місяць зображений персоніфіковано в поезії, що передає мотив самотності: *Як місяць світиться, коли / Поволі одхляє двері / Свого житла! В юрбі зірниць / Він ходить мерклий і блідий.* Поет руйнує звичний смисловий та інтонаційний малюнок першого й другого речень поділом на віршовані рядки. Відповідно суміщаються змістові акценти й уповільнюється розгортання тексту.

Часто вживані художні образи *зірок* (*зір*) утілюють мотиви життя, долі, надії, кохання, пам'яті. Зокрема, у вірші «Ми в ніч ввійшли...» *зоря* є символом долі: *Ми в ніч ввійшли. Зоря погасла нам. <...> А там, / На сході нашому, зоря сіяє знов.* Уточнювальна обставина місця конкретизує простір минулого, а повтор ключової лексеми *зоря* в антитезі символізує циклічність життя.

Поет підпорядковує змалювання різних просторових явищ відтворенню сприйняття часу: *Тут день – неначе сон прозорий. / Як тихий корабель, / Пливають кудись ліси, і гори, І дикий безлад скель. / Пливають отари на узбоччі, / Пливе стрімкий обрив... / І звідусіль сіяє в очі / Небес ясний розлив. / Стою один вгорі, над гаєм... У далеч казкову / З усім зелено-тихим краєм / Я теж пливу.* Переданню плинності й водночас тривалості життя на землі слугують повтор дієслова *пливти* до різних суб'єктів та полісиндетон. Обірвані речення дають змогу перемикатися з одного плану зображення на інший.

У підрозділі 3.2 «Мовна репрезентація часу в поетичній мові В. Свідзінського» розглянуто специфіку втілення циклічного та біографічного часу.

Осмилення часу в добовому проміжку відбувається через створення словообразів *ранку, дня, вечора, ночі*, семантичне навантаження яких ґрунтується на традиційних асоціаціях. Художній образ *ранку* розкриває мотив сенсу життя: *Навіщо встаю на світанню? / Чого я так трепетно жду? / І звідки ця музика юна / В старому, сумному саду?* – антитеза останнього речення побудована на протиставленні епітетів.

Художній образ *дня* представлений відповідним іменником *день* та прикметником *денний* (*гомін, клекіт, огонь*). Неодноразово *день* у поезіях В. Свідзінського порівнюється зі сном для втілення гармонії буття: *На тихім заліску – там день пливе, як сон...; Тут день – неначе сон прозорий.*

Вечір представлений відповідним іменником (при цьому ключовий словообраз *вечір* супроводжують означення *зів'ялий, сльотавий, жовтий, синій*), а також прислівниками *увечері, звечора*. Найчастотнішим є прикметник *вечірній*, який дає часову характеристику різним змальовуваним явищам: *вітер, місяць, сад, зоря, тихість, небо, сонце* тощо. Словообраз *вечір* постає невід'ємним складником мотиву пам'яті: *Далеко він, той вечір, і не встане / Сіяти знов над світом молодим; <...> Навіщо ж він, як марево, як мрево, / Весь вік стоїть у спогаді моїм?* Автор переважно метафорично змальовує вечірній час.

Художній образ *ночі* так само активно функціонує в поетичній мові В. Свідзінського, але в основному має негативну семантику, оскільки досить часто репрезентує мотиви смерті, смутку, самотності, зради. *Ніч* наділено численними художніми означеннями, що мають часову й емоційно-оцінну семантику: *довга, клишонога незграба, недвига, мертва, темна, смертна, повна, пуста; ночі бистрі, ласкаві*; оригінальною є прикладкова структура *мати-ніч*. Позитивну оцінку отримує словообраз *ніч* у контекстах, де йдеться про кохання: *Ніч фіалками дише, / Ніч така таємнича; / Обережно-пестливо / Віє п'їтьма в обличчя*. Плин нічного часу традиційно зображується як течія ріки: *Темними ріками / Ніч тече по долинах, / Прудко біжить по зворах, / Мутно піниться на косогорах*. Однорідні дієслова-присудки поширені обставинами місця, підпорядкованими не лише римуванню, а й створенню ефекту вирування води.

Поєднання словообразів на позначення частин доби нерідко передає життєвий час людини, наприклад: *Не в одні двері приводить нас вечір, / Не в одному вікні вітає ми ранок, / І забув я творити казку*. Поет створює глибокий метафоричний образ, де взаємодіють не тільки ключові слова *вечір, ранок*, а й словосполучення з локативною семантикою та предикати *приводить – вітаємо*, співвіднесені зі змальовуваними частинами доби.

Образи пір року набувають семантики як узагальнено-часового виміру, так і конкретно-особистісного, здебільшого є засобами розкриття внутрішнього світу та переживань ліричного героя, зображення минулого та проминальності життя. Найактивніше функціонує словообраз *весна*, в основному пов'язаний зі спогадами про кохану. Словесні образи *весни* функціонують у складі порівнянь до різних суб'єктів, наприклад: *А ти ж наповнено світилась, / Як бростка навесні; І так гримлять [поїзди], мов тішаються весною / І відталю*. Риторичні запитання з ключовим словом *весна* градаційно посилюють думку й виконують емоційно-експресивну

роль: *Хто мені повість, у які безодні / Углибає час? Де весна прихильна, / Що ввела мене в двері повноліття, / В вік юнацтва?*

Словообраз *осінь* переважно асоціюється зі швидкоплинністю життя і, відповідно, набуває здебільшого негативних конотацій як утілення смутку, символ завмирання життя, подекуди наділений нищівною силою (*Не веліла осінь заздрісна, / Щоб дерева величалися / Спадком літа добромисного: / Все обірване, обтрушене!*). Картини літа в ліриці В. Свідзінського трапляються рідше, як-от: *Снилось / Сонце їй в глибокому потоці, / Під запоною рослин листатих, / І дитинство, і село, і літо, / І гарячі пахоці покосу, / І в городі золото крокосу*. Ампліфікація підметів створює панорамну картину благодатного літа, що виринає у спогадах. Полісиндетон, що об'єднує об'єктні поширювачі, дає змогу відбити ритмомелодику безкінечних спогадів. На відміну від літа, словообраз *зима* асоціюється зі смутком (*Смутно дзвонить зима / Намерзлим віттям дерев*); безжиттєвістю мрій ліричного героя (*У той-бо час цвіли ви, як лелії, / А нині ви, як цей зимовий цвіт*).

Із часовим виміром життєвого циклу в поетичній картині світу автора пов'язані словообрази *минуле, теперішнє і майбутнє*. Письменник надає перевагу минулому й теперішньому, звернення до майбутнього спостерігаємо рідко, тому й складається враження, що час у його творах зупинився. Минуле змальоване як таке, що має відійти навічно: *Минуле покриється вічною тьмою; / Та що нам по скорбному спомині? / Ми вперше станем собою, / Засіяєм, як зоряні промені...* Емоційну оцінку минулого передано питально-риторичним реченням. Уявлення про майбутнє невіддільне від стану в ньому ліричного суб'єкта – *стати собою*. Теперішнє для В. Свідзінського є саме тим часом, що охоплює всі життєві моменти, він присвячує йому поезію «Теперішнє! Мов хатка картяна...», у якій часову вісь репрезентовано прислівниками *тепер, нині, тоді*, що називають різний час, але мають точку перетину «тепер».

Відтворенню багатства смислових нюансів художнього хронотопу підпорядковане ускладнення синтаксичних конструкцій (однорідними та відокремленими членами речення), а також різні стилістичні фігури та прийоми (анафора, ампліфікація, градація, полісиндетон, порівняння, повтори, антитеза).

ВИСНОВКИ

Дослідження лексико-синтаксичних особливостей поетичної мови В. Свідзінського дає змогу зробити низку загальних висновків.

Поєднання лексичного й синтаксичного аналізу, з одного боку, дає можливість простежити семантичне наповнення лексем, що беруть участь у вербалізації того чи того мотиву, явищ художнього хронотопу, а з другого – ці лексеми набувають статусу ключових словообразів тільки в контексті всього поетичного твору як цілісної системи чи в контексті авторського поетичного мовлення загалом.

Провідні в ідіостилі В. Свідзінського мотиви *самотності, тиші, смутку, смерті* в дискурсі поета мають індивідуальну наповненість, пов'язану з міфософським струменем його творчості, з інтровертивністю самого автора та його трагічним особистим життєвим досвідом. Аналізовані мотиви є мотивами-станами й

перебувають у тісному взаємозв'язку на образно-поняттєвому й вербальному рівнях. Ці мотиви пов'язані з утіленням емоційних станів ліричного героя, авторських інтенцій щодо осмисленняплинності часу й буття людини.

Означені мотиви мають смислову багатоплановість й амбівалентність: *самотність* постає як органічний стан саморефлексій, творчої енергії і як деструктивне начало, наслідок розлуки, втрати близьких людей; *тиша* – як відчуття спокою, гармонії в природі й водночас забуття, самотність і навіть смерть (тиша як відсутність звуків життя, нерухомість); *смуток* – як наслідок складних і болючих роздумів надплинністю часу, його невідворотністю, спогадів про втрату коханої та *світлий смуток* як утілення стану закоханості, згадок про давно минулі безтурботні часи дитинства й юності; навіть *смерть*, попри очевидну негативну оцінку як неминучого завершення земного життя, може осмислюватися як очищення й етап подальшого буття. Для мовної картини світу поета показові семантично двопланові оригінальні індивідуально-авторські образи *самотньої радості*, *смутку чистого*, *холодної тиші* як маркери світовідчуття ліричного героя.

Ідіостилію автора у вербалізації емоційних станів ліричного героя меншою мірою властивий прямий опис (на зразок *Я один*; *Тихо*), хоча відповідні синтаксичні структури в сильній позиції стають поштовхом для подальшого образного розгортання мотиву, що може бути подієвим, динамічним (ліричний герой пересувається в просторі або в споминах, снах, мареннях, споглядаючи довкілля, згадуючи минуле). Помітною є метафоризація та персоніфікація емоцій і станів, коли вони самі стають активними діячами, які впливають на волю людини (*Туга рве мислі мої*). Показовим механізмом утілення мотивів є прийом художнього паралелізму – зображення пейзажів як носіїв емоційних станів, у яких образи природи стають ключовими елементами розгортання мотиву, чи окремих просторових або часових маркерів, що імпліцитно виражають той чи той мотив або їхній взаємозв'язок (часто вони функціують як елемент порівняльних конструкцій). Серед синтаксичних засобів вираження мотивів превалюють різні види повторів (назв емоцій, дій, станів), використання односкладних безособових і називних речень, ампліфікацій, градацій однорідних членів, полісиндетону, антитез, інверсії.

Простір і час є визначальними категоріями в створенні індивідуальної моделі художнього світу автора. Лексичні засоби вираження часу й простору розглядаємо в межах синтаксичних структур, бо в такий спосіб утворюються комплексні семантичні феномени, що є виразниками темпоральності й локативності. У поетичному мовленні В. Свідзінського художній простір репрезентовано назвами явищ земного, водного та небесного просторів.

Пейзажні описи саду, лісу, гаю, поля, степу презентують панорамність осягнення світу ліричним героєм, у них поєднано координати *верх* – *низ* через зображення неба, хмар або небесних світил – місяця, сонця. Концептуальної ваги набувають назви рослин, що представляють вертикальну вісь земного простору. Просторові явища передають плин часу завдяки їх поєднанню з предикатами руху, властивими часові (наприклад, *пливти*). Якщо назви локусів природи позитивно позначені (навіть образ неземного степу), простір же міста постає як неприродний, чужий.

У поетичному зображенні водного простору у функційному плані переважають словообрази *море, озеро, ріка*, що є символічними і реалізують архетипну, народнопоетичну, філософську, індивідуально-авторську семантику, пов'язану з різними проявами життя. Найбагатшою є семантика словообразу *море*: позначає безжиттєвий простір, життя, межу між цим світом і потойбіччям, поглинальний простір, що забирає життя. Функціонування назв водного простору підпорядковане розкриттю різних мотивів, зокрема пам'яті, спогадів, втрати, дитинства, плинності життя та ін.

В авторській моделі світу реалізовано циклічний час, що відбиває невпинний рух природного часу, та індивідуальний, що передає проминальність буття людини. Добовий час репрезентовано лексемами *ранок, день, вечір, ніч*, серед яких найбільш семантично виразна остання. Найчастіше поет персоніфікує *ніч*, яка в його ліриці передає психологічні стани ліричного героя, що здебільшого мають негативний характер. Річний час представлений усіма порами року, але В. Свідзінський багатством змістових нюансів наділяє словообраз *осені* (пора завмирання життя, смерті, самотність, смуток за минулим, нездійсненність мрій). Життєвий час репрезентовано лексемами *минуле, теперішнє й майбутнє*. Індивідуальність мовомислення автора виявляється в його сприйнятті та розумінні періодів життя. *Минуле й теперішнє* створюють для нього картину вічності, *майбутнє* характеризується як невідоме, тривожне, іноді загрозливе. Загалом хронотоп поезії В. Свідзінського багаторівневий, йому властива взаємодія словесних образів у межах однієї категорії тексту під час розгортання певної теми чи мотиву, а також накладання часових та просторових художніх образів.

У синтаксичному плані зображенню часопростору властива епічність викладу. В. Свідзінський послуговується як простими, переважно ускладненими, так і складними реченнями, що зумовлено, з одного боку, зображенням кількох просторових і часових площин в одному контексті, з другого – уживанням цих конструкцій як синонімічних за функціями. Експресія в простих реченнях виникає внаслідок використання компонентів, що ускладнюють речення: однорідних членів, звертань, відокремлених означень, що набувають особливої смислової ваги, та відокремлених обставин, виражених порівняльними зворотами, які створюють особливу образність своєю наочною виразністю, та відокремлених уточнювальних обставин, що акцентують увагу на локації або часі подій. Крім розповідних речень, які переважають у текстах поезій, автор використовує риторичні питальні речення та поодинокі бажальні конструкції, залучає форми уявного діалогу з явищами природи для розкриття їхнього взаємозв'язку зі світом людини та конструкції прямої мови, що надають викладові динаміки. Серед стилістичних фігур превалюють повтори, ампліфікація, полісиндетон, антитеза.

Отже, дослідження лексико-синтаксичного втілення провідних мотивів і часопросторової моделі поетичних творів В. Свідзінського дало змогу увиразнити смислові доміанти його художнього світу, виявити показові прийоми образотворення, конструювання поетичного тексту як ідіостильові риси митця. Перспективним видається дослідження поетичного простору автора як текстового континууму.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові статті, у яких опубліковані основні результати дисертації
(фахові видання):*

1. Сметана І. І. Номінативні речення в синтаксичній організації поетичних текстів В. Свідзінського // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. 2006. Вип. 13. С. 295–301.
2. Сметана І. І. Особливості мовного вираження мотиву самотності як концептуального складника художнього світу В. Свідзінського // Український смисл : наук. зб. / за ред. проф. І. С. Попової. Дніпро : Ліра, 2017. № 1. С. 58–67. (Проіндексовано наукометричною базою *Index Copernicus* та *Google Scholar*)
3. Сметана І. І. Вербалізація екзистенційного мотиву смерті в поетичній картині світу В. Свідзінського: семантико-синтаксичний аспект // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2017. Вип. 77. С. 110–114.
4. Сметана І. І. Мовні засоби репрезентації рослинного світу в поезії В. Свідзінського // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. 2018. Вип. 17. С. 192–202.
5. Сметана І. І. Термін *мотив* у парадигмі когнітивно-семантичного аналізу поетичного тексту // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. Одеса, 2018. № 32. Т. 1. С. 95–97. (Проіндексовано наукометричною базою *Index Copernicus* (Республіка Польща))

*Наукові статті, у яких опубліковані основні результати дисертації
(зарубіжні галузеві видання):*

6. Сметана І. І. Семантико-синтаксичні функції питальних речень у поетичному мовленні В. Свідзінського // *Science and Education a New Dimension. Philology. Budapest, 2017. Vol. (34). Issue: 124. pp. 69–71.* (Проіндексовано наукометричною базою *Index Copernicus* та *Google Scholar*)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (статті):

7. Сметана І. І. Засоби апеляції в поетичному доробку В. Свідзінського // Матеріали IV Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика : наукові парадигми мови, історії, філософії» : зб. статей / за заг. ред. канд. філол. наук, проф. О. С. Черемської, д-ра філософ. наук, проф. О. М. Кузя. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2014. С. 154–158.
8. Сметана І. І. Семантика й функції порівнянь у поетичній мові В. Свідзінського // Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Сучасна україністика : наукові парадигми мови, історії, філософії» : збірник статей / за заг. ред. канд. філол. наук, проф. О. С. Черемської, д-ра філософ. наук, проф. О. М. Кузя. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2016. С. 97–103.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (тези):

9. Сметана І. І. Стилiстичнi функцiї безособових речень у мовi поетичних творiв В. Свiдзiнського // Аспекти в реализацiї наукових досліджень: матеріали XXXII Міжнародної науково-практичної конференції по філософським, філологічним, юридичним, педагогічним, економічним, психологічним, соціологічним і політичним наукам (Україна, г. Горлівка, 25-26 квітня 2013 г.). Горлівка: ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2013. С. 66–69.

АНОТАЦІЯ

Сметана І. І. Лексико-синтаксичні особливості поетичного мовлення В. Свiдзiнського. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, МОН України, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено з'ясуванню специфіки лексичних і синтаксичних засобів вираження ключових мотивів та художнього часопростору в поезії Володимира Свiдзiнського. У роботі розглянуто й узагальнено наукові підходи до вивчення поетичної мови та ідіостилю автора; запропоновано інтерпретацію лінгвістичного змісту поняття *мотив*. Визначено й схарактеризовано засоби реалізації на лексичному та синтаксичному рівнях ключових мотивів поезії В. Свiдзiнського; відзначено смислову багатоплановість й амбiвалентність розглядуваних мотивів. Проаналізовано структуру часопростору та його вербалізатори в поетичних текстах автора, встановлено його багаторівневність, розглянуто функціонування лексичних засобів вираження хронотопу та виявлено характерні ознаки синтаксичної організації контекстів із ключовими словами й показові стилістичні прийоми образотворення та увиразнення. Схарактеризовано взаємодію словесних образів під час розгортання певної теми чи мотиву. Виявлено специфіку поетичного ідіостилю В. Свiдзiнського в аспекті мовної репрезентації основних мотивів, часових та просторових координат.

Ключові слова: поетична мова, мотив, синтаксична організація, лексичні засоби, ідіолект, мовна репрезентація часопростору.

АННОТАЦИЯ

Сметана И. И. Лексико-синтаксические особенности поэтической речи В. Свидзинского. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.01 – украинский язык. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, МОН Украины, Харьков, 2019.

Диссертация посвящена определению специфики лексических и синтаксических средств выражения ключевых мотивов поэзии В. Свидзинского,

а также её временных и пространственных измерений. В работе рассмотрены и обобщены научные подходы к изучению поэтической речи и идиостиля автора; предложена интерпретация лингвистического содержания понятия *мотив*; определены и охарактеризованы средства реализации на лексическом и синтаксическом уровнях ключевых мотивов поэзии В. Свидзинского; отмечено смысловую многоплановость и амбивалентность рассматриваемых мотивов. Проанализирована структура пространства и времени и их лексические средства выражения в поэтических текстах автора, раскрыты характерные черты синтаксической организации контекстов с ключевыми словами, а также стилистические приёмы создания соответствующих словесных образов. Охарактеризовано взаимодействие художественных образов в ходе раскрытия определенной темы или мотива. Выявлена специфика поэтического идиостиля В. Свидзинского в аспекте языковой репрезентации доминантных мотивов, временных и пространственных координат.

Ключевые слова: поэтический язык, мотив, синтаксическая организация речи, лексические средства языка, идиолект, языковая репрезентация пространства и времени.

SUMMARY

Smetana I. I. Lexical and syntactic features of V. Svidzinsky's poetic speech. – Qualifying research work on the manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Philology, specialty 10.02.01 – Ukrainian Language. V. N. Karazin Kharkiv National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that in this work is the first one in Ukrainian linguistics to describe language means of implementation of the main motifs of Volodymyr Svidzinsky's work in his poetic text. The lexical markers of the motifs have been found and described alongside with the syntactic means of their realization in the text and emphasizing them. It is also for the first time that the language specifics of the author's personal space-time is studied, and the stress is made on the interconnection of space-time organization and motif structure. The main principles of semantic and syntactic approach are defined and the model of analysis for poetic works by Volodymyr Svidzinsky is created. The role and place of the term motif common for all the humanities is specified for the linguistic analysis of poetic text, the specifics of its definition in language science aspect is shown. The term «motif» is understood as a key element of the artistic text (thought, feelings, experiences, subjects, phenomena, actions), represented by speech means of different levels, characterized by frequency and variability, and gaining a special semantic significance. It is shown that the motif-creative lexemes are key words (the «pivotal» concepts connected with the peculiarities of the poet's idiosyncrasy) reflect the poet's imagery world as a single model.

Lexical and syntactic features of poetic works by Volodymyr Svidzinsky are studied on the base of two-level model. Its top is the cognitive information reflecting the author's world view – the key motifs.

In the analytic part of the thesis, it is shown that in the poetic language of V. Svidzinsky the dominating motifs are those of loneliness, silence, sadness and death. They are represented by the units of corresponding lexical and semantic fields functioning in the texts both in their nominative function and in figurative one, in particular, integrated into metaphoric and metonymic constructions. The semantic multiplicity and ambivalence of the indicated motifs are noted.

The author's idiolect in the verbalization of the emotional states of the lyrical hero is to a lesser extent a direct description. The reception of artistic parallelism is an indicative mechanism for the embodiment of motifs. Among the syntactic means of expressing motifs, various types of repetitions prevail, the use of impersonal and noun sentences, amplifications, gradations of homogeneous parts of sentences, polysyndetone, antithesis, inversion.

Space and time are the defining categories in the creation of an author's individual model of the artistic world. Lexical means of expressing time and space are considered within syntactic structures. In poetic speech V. Svidzinsky space was investigated in three dimensions: earth, water, and heaven.

The landscape descriptions present a panoramic view of the world as a lyrical hero. The top-bottom coordinates are connected through the image of heaven, clouds or celestial bodies - the moon, the sun, and others. Spatial phenomena transmit time through their combination with predicates of motion. If the names of the natural locus are positively marked, the space of the city appears as unnatural, alien.

In a poetic image of water space in the functional plan lexems the sea, the lake, the river dominate. Functioning of these names reveals various motifs, in particular memory, memories, losses, childhood, fluidity of life, etc.

In the author's model of the world cyclical and individual time is realized. Day one is presented by tokens morning, day, evening, night. The annual time, represented by all the seasons of the year, but more often V. Svidzinsky depicts the spring and autumn.

In the poetic version of V. Svidzinsky life is reflected in three dimensions: the past, present and future. In general, the poetic's chronotop of V. Svidzinsky is multilevel and characterized by the interaction of verbal images within one category of text during the deployment of a particular theme or motif.

In the syntactic plan time space is inherent in the epic of presentation. V. Svidzinsky uses simple, mostly complicated, and complicated sentences, which, on the one hand, is due to the image of several spatial and temporal planes in one context, on the other - the use of these structures as synonymous in functions. Expression in simple sentences arises from the use of components that complicate sentences. The author uses rhetorical questioning sentences and isolated desirable constructions, involving forms of imaginary dialogue with the phenomena of nature and the constructions of the direct speech, which provide the narrative dynamics.

Key words: idiolect, poetic language, motif, chronotop, poetic vocabulary, poetic syntax.

Відповідальна за випуск – Ю. І. Калашник

Підписано до друку 10.05.2019 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № б/н.
Надруковано СПД ФО Степанов В. В.,
м. Харків, вул. Академіка Павлова, 311

